

КОБНИОТ СОВЕТ НА АГЕЛАЈ

Кратка содржина

Во славниот говор одржан за време на преговорите во Навпакт, Агелај меѓу останатото го советува Филип V да го сврти вниманието кон Запад и борбата меѓу Рим и Картагина. Сличноста со советот што на кралот претходно му го дал Деметриј од Фарос е причина за сомнеж во нивната автентичност. Тоа што советот му го припишува на еден Ајтолец не може да се земе како аргумент во полза на неговата автентичност, туку напротив, се вклопува во генерално негативната слика за Ајтолците во овој период што ја дава Полибиј. Иако не може со сигурност да се утврди неговата автентичност, барем од историски аспект тоа и можеби не е толку важно зашто идните постапки на Филип V покажуваат дека тој немал големо влијание врз одлуката за склучување на мирот во Навпакт.

Клучни зборови: ПОЛИБИЈ, АГЕЛАЈ, ДЕМЕТРИЈ ОД ФАРОС, МИРОТ ВО НАВПАКТ

По три години воени дејствија, Сојузничката војна меѓу Хеленската симахија предводена од Филип V и Ајтолскиот којнон завршила со мирот во Навпакт во август 217 г. ст.е.¹ Бидејќи двете страни посакувале мир, договорот бил постигнат брзо и без посериозни пречки, поради што и Полибиј не дава детален опис на мировниот процес. Според него, единствено заслужува да биде истакнат говорот што во оваа прилика го одржал Агелај, еден од ајтолските првенци:

ὅς ἔφη δεῖν μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἑλληνας ἀλλήλοις, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἐν καὶ ταῦτὸ πάντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνοντες, δύναιντο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτριβόμενοι συσσωρῆσαι σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις. οὐ μὴν ἀλλ' εἰ τὸ παράπαν τοῦτο μὴ δυνατόν, κατὰ γε τὸ παρὸν ἡξίου συμφρονεῖν καὶ φυλάττεσθαι, προῖδομένους τὸ βάρος τῶν στρατοπέδων καὶ τὸ μέγεθος τοῦ συνεστώτος πρὸς ταῖς δύσεσι πολέμου· δῆλον γὰρ εἶναι παντὶ τῷ καὶ μετρίως περὶ τὰ κοινὰ σπουδάζοντι καὶ νῦν, ὡς ἂν τε Καρχηδόνιοι Ῥωμαίων ἂν τε Ῥωμαῖοι Καρχηδονίων περιγένωνται τῷ πολέμῳ, διότι κατ' οὐδένα τρόπον εἰκός ἐστι τοὺς κρατήσαντας ἐπὶ ταῖς Ἰταλιωτῶν καὶ Σικελιωτῶν μείναι δυναστείας, ἡξείν

¹ Walbank (1957), 629.

δὲ καὶ διατείνειν τὰς ἐπιβολὰς καὶ δυνάμεις αὐτῶν πέρα τοῦ δέοντος. διόπερ ἡξίου πάντας μὲν φυλάξασθαι τὸν καιρὸν, μάλιστα δὲ Φίλιππον. εἶναι δὲ φυλακὴν, ἔαν ἀφέμενος τοῦ καταφθεῖρην τοὺς Ἕλληνας καὶ ποιεῖν εὐχειρώτους τοῖς ἐπιβαλλομένοις κατὰ τὸναντίον ὡς ὑπὲρ ἰδίου σώματος βουλευῆται, καὶ καθόλου πάντων. τῶν τῆς Ἑλλάδος μερῶν ὡς οἰκείων καὶ προσηκόντων αὐτῷ ποιῆται πρόνοιαν· τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον χρωμένον τοῖς πράγμασι τοὺς μὲν Ἕλληνας εὖνους ὑπάρχειν αὐτῷ καὶ βεβαίους συναγωνιστὰς πρὸς τὰς ἐπιβολὰς, τοὺς δ' ἔξωθεν ἦπτον ἐπιβουλεύσειν αὐτοῦ τῇ δυναστείᾳ, καταπεπληγμένους τὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς αὐτὸν πίστιν. εἰ δὲ πραγμάτων ὀρέγεται, πρὸς τὰς δύσεις βλέπειν αὐτὸν ἡξίου καὶ τοῖς ἐν Ἰταλία συνεστῶσι πολέμοις προσέχειν τὸν νοῦν, ἵνα γενόμενος ἔφεδρος ἔμφρων πειραθῆ σὺν καιρῷ τῆς τῶν ὄλων ἀντιποιήσασθαι δυναστείας. εἶναι δὲ τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν οὐκ ἀλλότριον τῆς ἐλπίδος ταύτης. τὰς δὲ πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαφορὰς καὶ τοὺς πολέμους εἰς τὰς ἀναπαύσεις αὐτὸν ὑπερτίθεσθαι παρεκάλει, καὶ μάλιστα σπουδάζειν περὶ τούτου τοῦ μέρους, ἵν' ἔχη τὴν ἐξουσίαν, ὅταν βούληται, καὶ διαλύεσθαι καὶ πολεμεῖν πρὸς αὐτούς· ὡς ἔαν ἅπαξ τὰ προφαινόμενα νῦν ἀπὸ τῆς ἐσπέρας νέφη προσδέξηται τοῖς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόποις ἐπιστῆναι, καὶ λίαν ἀγωνιᾶν ἔφη μὴ τὰς ἀνοχὰς καὶ τοὺς πολέμους καὶ καθόλου τὰς παιδιάς, ἃς νῦν παίζομεν πρὸς ἀλλήλους, ἐκκοπῆναι συμβῆ πάντων ἡμῶν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε καὶ εὐξασθαι τοῖς θεοῖς ὑπάρχειν ἡμῖν τὴν ἐξουσίαν ταύτην, καὶ πολεμεῖν ὅταν βουλώμεθα καὶ διαλύεσθαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ καθόλου κυρίους εἶναι τῶν ἐν αὐτοῖς ἀμφισβητουμένων.²

Иако међу современим историчарима нема согласност по питању тога да ли је овај говор,³ нема да се впуштам во тоа питање, особено што некои важни аспекти сега може да се земат за решени.⁴ Освен тоа што очигледно е скратен и збиен,⁵ фактот што говорот соодветствува на генералната схема според која Полибиј ги пренесува говорите,⁶ недвосмислено упатува на авторски интервенции од страна на историографот. Исто така, некои елементи, како на пример мотивот *symproke* што е толку карактеристичен и важен дел од *Историите*, несомнено се дело на самиот Полибиј;⁷ што не значи и дека целиот говор би требало да му се припише

² Polyb., 5.104.

³ Pédech (1964), *passim.*; Mørkholm (1967); Id. (1974); Walbank (1972), 69 n.11; Deininger (1973).

⁴ Champion (1997); Id. (2000).

⁵ Pédech (1964), 264.

⁶ Usher (2009), 493-4.

⁷ Nikolai (2018), 118.

на ахајскиот историограф. Во оваа прилика ќе се ограничам единствено на прашањето за историчноста на советот Филип да го сврти вниманието кон Запад и будно да ги следи собитијата во Италија.

1. Благодарение на овој говор, Агелај често се зема како пример за прониклив политичар кој речиси ја предвидел иднината⁸; што пак потоа се користи како еден од клучните аргументи во одбрана на автентичноста на говорот. Ако е дело на Полибиј, тогаш тој никогаш не би го припишал на еден од омразените Ајтолци.⁹ Не сум сосема убеден дека Агелај и неговиот говор ги заслужуваат угледот и пофалбите. Говорот содржи низа литературни *topoi* и стари политички слогани и всушност не кажува толку нови работи како што може да изгледа на прво читање – повикот за единство на Хелените е стар барем колку и Медските војни, и е честа тема во политичките говори од крајот на V и IV век ст.е.;¹⁰ охрабрувањето Филип V да ги третира Хелените благонаклоно и да ги брани како да се дел од неговото кралство звучи како далечен одглас на Исократовото *Писмо до Филип*; дури и славната метафора за „облакот на војната“ потекнува уште од *Илијадата*.¹¹ Всушност советот во однос на Хелада е исто толку утопистички како и оној на Исократ, при што Агелај не нуди никакво практично решение како Филип би го спровел тоа. Што се однесува пак, до „облакот од Запад“, како што покажува Денингер, тука нема ништо особено впечатливо – секој што водел барем малку сметка за збиднувањата мора да бил загрижен за иднината во која или Рим, или Картагина господарат со западното Средоземје.¹² Изгледа дека веќе Тимај од Тавромениј, една од омилените „жртви“ на Полибиј, ја препознал важноста и опасноста од Рим за западните Хелени.¹³ Колку стравувањето било оправдано е сосема друго прашање, условено од тоа како ја толкуваме римската политика во овој период, што во оваа прилика не нè засега. Ако воопшто и има нешто пророчко во целиот говор, тоа е попрво пример за самоисполнувачко пророчство – кога не би биле советите на Деметриј и Агелај кои, барем според Полибиј, го убедиле Филип да се сврти кон Западот, прашање е кога и во какви услови би дошло до римска интервенција на Балканот.

Токму овој аспект нè води во суштината на проблемот и можниот одговор зошто токму еден Ајтолец. Клучот не е во самиот говор, туку во следната реченица: Ὁ μὲν οὖν Ἀγέλαος τοιαῦτα διαλεχθεὶς πάντας μὲν παρώρμησε τοὺς συμμάχους πρὸς τὰς διαλύσεις, μάλιστα δὲ τὸν Φίλιππον, οἰ-

⁸ e.g. Mørkholm (1967), 253: „a great and prophetic political figure“.

⁹ Tarn (1928), 768; Walbank (1972), 69 n.11; Deininger (1973), 107. Обидот на Моркхолм да одговори на овој проблем не е убедлив (Mørkholm (1967), 253).

¹⁰ Повеќе интересни паралели може да се повлечат со *Олимпискиот говор* на Лисија (особено 33.6 и 33.8).

¹¹ v. Usher (2009), 494 n.8.

¹² Deininger (1973), 105.

¹³ Walbank (2002), 172-177.

κείους χρησάμενος λόγοις πρὸς τὴν ὀρμὴν αὐτοῦ τὴν ἤδη προκατεσκευασμένην ὑπὸ τῶν τοῦ Δημητρίου παραινήσεων.¹⁴ Токму овие совети, барем според Полибиј, ќе го втурнат Филип во една непромислена авантура што ќе кулминира со уништувањето на македонското кралство и, ако не формално тогаш секако од практичен аспект, крајот на хеленската независност. За еден читател на Полибиј иронијата нема да мине незабележано – иако еден Ајтолец прв ќе ја посочи опасноста од Запад, само неколку години подоцна токму Ајтолците први ќе склучат сојуз со Рим против Филип V и Симахијата,¹⁵ за што се разбира ќе бидат критикувани од останатите Хелени.¹⁶ Барем во овој конкретен контекст, не сум убеден дека говорот на Агелаж отстапува од генерално негативната слика што Полибиј ја дава за Ајтолскиот сојуз во овој период,¹⁷ што пак остава место да се постави прашањето за автентичноста на советот.

2. Главна причина за сомнеж е што овој совет во голема мера се поклопува со оној што претходно на кралот му го дал Деметриј од Фарос. Имено, кога разбрал за римскиот пораз кај Трасименското Езеро, Филип ја споделил веста единствено со Деметриј кој во таа прилика го убедувал да ја заврши војната во Хелада и да сврти кон Илирија и Италија:

τὰ μὲν γὰρ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πάντα καὶ νῦν ἤδη ποιεῖν αὐτῶ τὸ προσαττόμενον ἔφη καὶ μετὰ ταῦτα ποιήσειν, Ἀχαιῶν μὲν ἐθελοντῆν εὐνοούντων, Αἰτωλῶν δὲ καταπεπληγμένων ἐκ τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς κατὰ τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον· τὴν δ' Ἰταλίαν ἔφη καὶ τὴν ἐκεῖ διάβασιν ἀρχὴν εἶναι τῆς ὑπὲρ τῶν ὄλων ἐπιβολῆς, ἦν οὐδενὶ καθήκειν μᾶλλον ἢ 'κείνῳ τὸν δὲ καιρὸν εἶναι νῦν, ἐπτακίτων Ῥωμαίων.¹⁸

Сличноста во советите е очигледна, а разликите по прво во нијанси а не во суштината – според Деметриј, ако не покорени, Хелените секако се потчинети и Филип веднаш треба да тргне во освојување на Западот; според Агелаж пак, Филип треба да ја преземе улогата на благонаклон заштитник на сите Хелени и мудро да ја чека вистинската прилика за да тргне во освојувања на Западот.¹⁹ За оние што ја одрекуваат автентичноста на говорот, ова е само уште еден показател за авторството на Полибиј на двата говори, особено

¹⁴ Polyb., 5.105.1.

¹⁵ Staatsv. III.536.

¹⁶ Polyb., 9.37.5-6; 11.5.

¹⁷ Изнијансирана и уверлива анализа за односот на Полибиј кон Ајтолците кај Champion (2007), каде е наведена останата релевантна литература.

¹⁸ Polyb., 5.101.9-10.

¹⁹ contra Walbank (1984), 481, кој смета дека Агелаж го советува Филип да не започнува војна против Рим, туку едноставно будно да ги следи настаните и да биде подготвен да се брани. Ваквото толкување ми се чини неприфатливо со оглед на зборовите ἵνα γενόμενος ἔφεδρος ἔμφρων πειραθῆ σὺν καιρῶ τῆς τῶν ὄλων ἀντιποιήσασθαι δυναστείας.

но што разговорот меѓу Деметриј и Филип бил зад затворени врати и Полибиј не би можел да знае што било кажано во таа прилика.²⁰ Во одбрана на автентичноста пак се понудени две решенија – сличностите се должат на тоа што пред почетокот на преговорите Деметриј можеби им дојавил на Ајтолците какви биле идните намери и планови на Филип со цел и тие да го убедат во она што и самиот веќе го предлагал;²¹ или пак дека Ајтолците ги дознале плановите на Филип откако се раширила веста за исходот од битката кај Трасименското Езеро и по советувањето на Филип со своите *philoï* и собирот на делегатите на Симахијата каде кралот се залагал за склучување на мир, што претставувало *volte-face* на дотогашната политика.²²

Се разбира, невозможно е во целост да се побијат ваквите претпоставки што попрво се засноваат на лични импресии и претчувства.²³ Што се однесува до потенцијалната заткулисна игра на Деметриј, Чемпион несомнено е во право кога истакнува дека такво нешто не би било несвојствено на неговиот карактер.²⁴ Па сепак, прашање е дали дури и тој би се осмелил на еден чекор што би можел да се квалификува како предавство, особено ако се земе предвид судбината на старите соработници на Антигон Досон, кои настрадале во една крвава чистка претходната година.²⁵ Згора на тоа, како што истакнува Моркхолм, со оглед на заедничките интереси на Филип и Деметриј, претпоставката делува крајно неуверливо.²⁶ Што се однесува пак до претпоставката дека Ајтолците ги дознале или барем ги насетиле плановите на Филип по состанокот со „пријателите“ и потоа со сојузничките делегати, како што правилно истакнува Моркхолм, тоа што сојузниците и пријателите веќе биле запознаени со желбата на Филип за мир не значи и дека тој веќе ги открил своите идни планови. Напротив и од стратешки и од дипломатски причини било важно тие да се држат во тајност, зашто во спротивно Ајтолците би можеле да инсистираат на поповолни услови и со тоа да го загрозат или одложат мировниот процес.²⁷

Целата оваа игра на претпоставки во голема мера е непродуктивна и бесцелна. Проблемот произлегува од тоа што дискусијата веќе на самиот почеток е поставена врз погрешна основа - дека Филип посакал мир дури откако разбрал за римскиот пораз кај Трасименското Езеро. Овој став

²⁰ e.g. Hammond (1988), 387.

²¹ Walbank (1972), 69 n.11. Прифатено од Champion (1997), 119.

²² Deininger (1973), 106.

²³ Како што истакнува самиот Волбанк, неговиот предлог е хипотеза за која нема никакви докази (Walbank (1972), 69 n.11).

²⁴ Champion (1997), 119.

²⁵ За заговорот на Апел v. Errington (1967).

²⁶ Mørkholm (1974), 128 n.7. Претпоставката на Чемпион дека на овој начин Деметриј се надевал дека Ајтолците и дефинитивно ќе го убедат Филип да се сврти кон Запад ми делува доста чудно и неубедливо.

²⁷ Mørkholm (1967), 250-1; Id. (1974), 128-9.

се темели на проценката на Полибиј,²⁸ но освен личната проценка, тој не нуди ниту еден доказ. Напротив, не треба да се заборави дека и во 218 и во 217 г. ст.е. Филип позитивно одговорил на понудите од неутралните пратеници да посредуваат во склучувањето на мир.²⁹ Во тој контекст важно е да се истакне дека во 218 г. ст.е., иако било постигнато триесетдневно примирје, преговорите пропаднале бидејќи Ајтолците, а не Филип, се премислиле. Исто така, не треба да се заборави дека Филип воопшто и не ја посакувал Сојузничката војна, што произлегла од агресивната политика на Ајтолците и политиката на Арат во Месенија.³⁰ Дури и кога војната веќе била на повидок, Филип повторно испратил понуда за преговори што била одбиена од Ајтолците.³¹ Настрана од овие аргументи, до 217 г. ст.е. двете страни биле толку истоштени што веќе немало изгледи за целосна и одлучувачка победа, па Филип веќе немал што да добие од продолжувањето на војната.³² Дури и ако веќе се инсистира на некаква врска меѓу веста за битката кај Трасименското Езеро и мирот во Навпакт, таа би морала да се ограничини на евентуалните планови на Филип во Илирија,³³ но дури и ова е дискутабилно. Навистина, Филип подготвил флота од 100 лемби и во 216 г. ст.е. се упатил кон Аполонија, но ова бил одговор на упадите на Скердилаида претходната година во Пелагонија и Дасаретија.³⁴

Според тоа, нема потреба мотивите за крајот на војната да се бараат во случувањата во Италија – и Филип, а особено и неговите сојузници имале повеќе од доволно причини за да склучат мир. Ова пак во голема мера го тривијализира прашањето за автентичноста на советите на Деметриј и Агелај, барем од историски аспект. Независно дали автентични или пак, што ми изгледа поверојатно, дело на самиот Полибиј, тие немале пресудна улога во постигнувањето на мирот во 217 г. ст.е. Работите стојат нешто поразлично од историографски аспект, особено за односот на Полибиј кон Македонија, но тоа е веќе друго прашање што излегува од рамките на овој труд. Ако претходнава анализа е правилна, тогаш тоа само уште еднаш го потврдува заклучокот на Волбанк кој одамна покажа дека кога станува збор за Македонија и политиката на македонските кралеви, Полибиј често не е способен правилно да ги процени нивните цели и мотиви.³⁵

²⁸ Polyb., 5.100.11-101.

²⁹ Извори и преглед на поважната современа литература кај Ager (1997), no. 53.

³⁰ v. Scholten (2000), 200-212, 275-294; Fine (1940).

³¹ Polyb., 4.26.3-6. cf. Scholten (2000), 293-4. *contra* Walbank 1940, 34; Id. (1957), 474, кој претпоставува дека понудата на Филип не била искрена туку станувало збор за предвоена пропаганда. Но, од приказот на Полибиј јасно е дека барем Ајтолците верувале во искреноста на Филип.

³² cf. Errington (2008), 184-5. За воените дејствија v. Walbank (1940), ch.2; Hammond (1988), 371-91; Scholten (2000), ch.6; Сивкина (2007).

³³ Errington (1990), 189-90.

³⁴ Polyb., 5.108. *pace* Champion (1997), 119-20. *contra* Walbank (1993), 1721-3; Eckstein (2010), 229-30.

³⁵ Walbank (1970).

Литература:

- AGER, S. L. (1997). *Interstate arbitrations in the Greek world, 337-90 B.C.*, Berkeley: University of California Press.
- CHAMPION, C. (1997). "The Nature of Authoritative Evidence in Polybius and Agelaus' Speech at Naupactus". *ТАΡΑ* 127, 111-128.
- CHAMPION, C. (2000). "Romans as ΒΑΡΒΑΡΟΙ: Three Polybian Speeches and the Politics of Cultural Indeterminacy". *CPh* 95.4, 425-444.
- CHAMPION, C. (2007). "Polybius and Aetolia: A Historiographical Approach". In J. Marincola (ed.), *A companion to Greek and Roman historiography*, Malden, MA. & Oxford: Blackwell Pub., 356-362.
- DEININGER, J. (1973). "Bemerkungen zur Historizität der Rede des Agelaos 217 v. Chr. (Polyb. 5,104)". *Chiron* 3, 103-108.
- ECKSTEIN, A. M. (2010). "Macedonia and Rome, 221-146 BC". In J. Roisman & I. Worthington (eds.), *A Companion to Ancient Macedonia*. Malden, MA. & Oxford: Wiley-Blackwell, 225-250.
- ERRINGTON, R. M. (1967). "Philip V, Aratus, and the 'Conspiracy of Apelles'". *Historia* 16.1, 19-36.
- ERRINGTON, R. M. (1990). *A History of Macedonia*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- ERRINGTON, R. M. (2008). *A History of the Hellenistic World*. Malden, MA: Blackwell Pub.
- FINE, J. V. A. (1940). "The Background of the Social War of 220-217 B. C.". *AJPh* 61.2, 129-65.
- HAMMOND, N. G. L. (1988). N. G. L. Hammond & F. W. Walbank, *A History of Macedonia*, vol.III. Oxford: Clarendon Press.
- MØRKHOLM, O. (1967). "The Speech of Agelaus at Naupactus, 217 B.C.". *C&M* 28, 240-53.
- MØRKHOLM, O. (1974). "The Speech of Agelaus, Again". *Chiron* 4, 127-32.
- NIKOLAI, R. (2018). "τὰ καιριώτατα καὶ πραγματικώτατα. A Survey on the Speeches in Polybius". In N. Miltsios & M. Tamiolaki (eds.), *Polybius and his Legacy*. Berlin: de Gruyter, 117-30.
- PÉDECH, P. (1964). *La méthode historique de Polybe*. Paris: Les Belles Lettres.
- SCHOLTEN, J. B. (2000). *The Politics of Plunder: Aitolians and their Koinon in the Early Hellenistic Era 279-217 B.C.* Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- СИВКИНА, Н. Ю. (2007). *Последний конфликт в независимой Греции: Союзническая война 220-217 гг. до н.э.* Санкт-Петербург: Издательский Центр «Гуманитарная Академия».
- TARN, W. W. (1928). "The Greek Leagues and Macedonia". *Cambridge Ancient History* VII. Cambridge: Cambridge Univeristy Press, 732-68.

- USHER, S. (2009). "Oratio Recta and Oratio Obliqua in Polybius". *GRBS* 49, 487-514.
- WALBANK, F. W. (1940). *Philip V of Macedon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WALBANK, F. W. (1957). *A Historical Commentary on Polybius*, v.1. Oxford: Oxford University Press.
- WALBANK, F. W. (1970). "Polybius and Macedonia". *Archaiia Makedonia* I, 291-307.
- WALBANK, F. W. (1972). *Polybius*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- WALBANK, F. W. (1984). "Macedonia and the Greek leagues". *Cambridge Ancient History*² VII.1. Cambridge: Cambridge University Press, 446-481.
- WALBANK, F. W. (1993). „Η ΤΩΝ ΟΛΩΝ ΕΛΠΙΣ and the Antigonids“, *Archaiia Makedonia* V, 1721-30.
- WALBANK, F. W. (2002). "Timaeus' views on the past". In F. W. Walbank (ed.), *Polybius, Rome and the Hellenistic World : Essays and Reflections*. Cambridge: Cambridge University Press, 165-177.